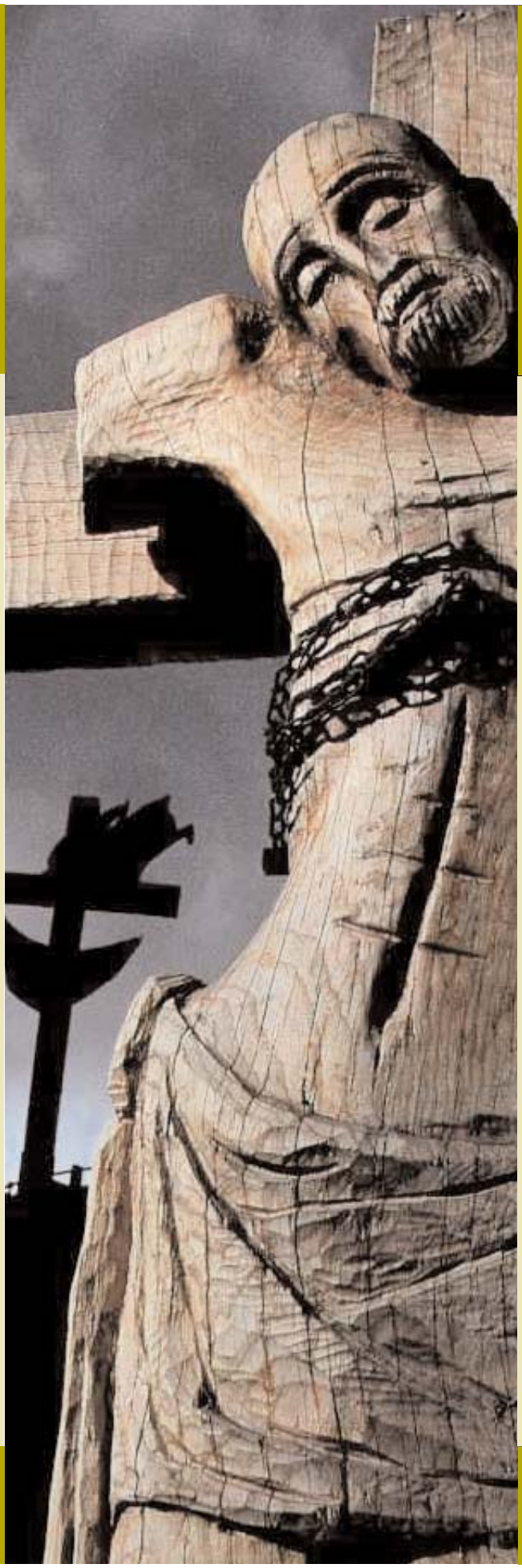
MİLEL VE NİHAL

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN: 1304-5482

Eski Harran'da Sihir ve Büyü Ritüeli Olarak Kurban
Şinasi GÜNDÜZ

Islam and Islamic Mysticism In Relation to Buddhism
Cafer Sadık YARAN

Uluslararası Dinler Tarihi Cemiyeti (IAHR)'nin Dinler Tarihi Metodolojisine Kurumsal Katkısı
Mustafa ALICI

Bilgi Değeri Açısından Cefr ve Ebced - Harfler ve Rakamlar Metafiziği -
Ramazan YAZÇİÇEK

Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchthon
Hakan OLGUN

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Ricoeur ve Kutsalı Resmetmek
Cengiz Batuk

Geleneksel ve Modern Bakış Açılarıyla Pavlus
Süleyman Turan

Must Christianity Be Violent?
Hakan Olgun

Law, Life, and the Living God
HakanOlgun

Terror in the Mind of God
Hakan Olgun

Islam, Fundamentalism, and the Betrayal of Tradition
Hakan Olgun

Milel ve Nihal Geleneğinden

Ahmed Midhat Efendi ve Tarih-i Edyan'ı
Cengiz BATUK

yıl : 2 sayı : 1 Aralık 2004

2/1
2004

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN: 1304-5482

Cilt/Volume: 2 Sayı/Number: 1 Aralık/December 2004

MİLEL VE NİHAL
inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi
Cilt/Volume 2 Sayı/Number: 1 Aralık/December 2004
ISSN: 1304-5482

Editör / Editor
Şinasi Gündüz (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Editör Yardımcısı / Editor's Assistant
Cengiz BATUK (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Yayın Kurulu/ Editorial Board*
Yasin Aktay (Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi)
Şinasi Gündüz (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Ömer Faruk Harman (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi)
Ekrem Sarıkçıoğlu (Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi)
Burhanettin Tatar (Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Teknik Tasarım ve Yayın Hazırlık
Cengiz BATUK
Danışma Kurulu/Advisory Board*
Baki Adam (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)
P. Gabriel Akyüz (Mardin Kırklar Kilisesi)
Adnan Aslan (Dr., İSAM)
Mahmut Aydın (Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Mehmet Aydın (Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi)
Mehmet Akif Aydın (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi)
Mehmet Çelik (Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi)
İsmail Engin (Dr., Berlin)
Mustafa Erdem (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)
Tahsin Görgün (Dr., İSAM)
Ahmet Güç (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)
Erica C.D. Hunter (Dr., Cambridge University)
Mehmet Katar (Doç. Dr., Ankara Üniversitesi)
Mahmut Kaya (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Şevket Kotan (Dr., Ankara)
İlhan Kutluer (Prof. Dr., Marmara Üniversitesi)
Abdurrahman Küçük (Prof. Dr., Ankara)
Ahmet Yaşar Ocak (Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi)
Abdullah Özbek (Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi)
Ömer Özsoy (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)
Roselie Helena de Souza Pereira (Mestre em Filofia-USP; UNICAMP Brasil)
Hüseyin Sarıoğlu (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Mustafa Sinanoğlu (Doç. Dr., İSAM)
Necdet Subaşı (Doç. Dr., Muğla Üniversitesi)
Cafer Sadık Yaran (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)

* Soyadına göre alfabetik sıra / In alphabetical order

Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchthon

Hakan OLGUN*

Atıf/©: Olgun, Hakan, (2004). Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchthon, Milel ve Nihal, 2 (1), 115-144.

Özet: Protestan teolojisi iyi davranışlar ve dinsel kurallar olmaksızın günahlardan sadece imanla aklanma doktrinini içermektedir. Bu doktrin katı bir kaderciliğe neden olmuş ve Protestanları dünyevi yaşamlarında dinsel sorumsuzluğa yöneltmiştir. Dinsel sorumsuzluk ise antinomianizm olarak bilinen ahlak kurallarına karşı olmak ya da ahlaki aldırmazlıkla takip edilmiştir. Martin Luther'in yakın arkadaşı ve ünlü reformist Philip Melanchthon, Protestan ahlakiliğini dinsel temelleri üzerinde oluşturmaya gayret etmiş, fakat başarılı olamamıştır. Dolayısıyla dünya, Protestanlığın dinsel sorumsuzluğunun ve katı kaderci anlayışının ahlaki tehdidi altındadır.

Anahtar Kelimeler: Philip Melanchthon, Protestan Ahlakiliği, Lutheranizm, Filipizm, antinomianizm, sinerjizm.

Giriş

Yeryüzünde varlık göstermiş olan bütün dinler, içerdikleri mesajlarıyla, daha çok "öte" dünyaya yönelik bir kurtuluş vaadi aşırlar. Bu kurtuluş vaadinin gerçekleşmesi için de bu dinin bağlılarının yükümlü oldukları belli başlı davranış düzenlemeleri sunulmuştur. Bu davranışlar Tanrı ile kulları arasındaki iletişimi ifade eden ibadetler ile insanlar arasındaki düzen ve hoşgörüyü sağlayan ahlak ilkeleri olarak nitelenebilir. Çoğunlukla da dünyevi davranışları düzenleyen ahlak ilkeleri, aynı zamanda dinsel kurtuluşa katkı yapan faktörler olarak değer bulmaktadır. Dinlerin içerdiği dünyevi ahlaklılık

* Arş. Gör., O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

ile dinsel kurtuluş çabaları, hem erdemli bir toplum oluşturmak hem de bağlılarına ebedi yaşam sağlamak gibi çok önemli bir işlevi yerine getiren ayrılmaz iki unsur olarak görülmektedir.

Dinlerin pek çoğu için geçerli olan bu dinsel ahlak anlayışı, Hıristiyanlık içinde yer alan Protestanlık düşüncesinde önemli bir farklılık göstermektedir. Hıristiyanları Katolik Kilisesi'nin bağnazlığından ve egemenliğinden kurtarıp Tanrı'nın rahmetiyle buluşturma ve dinsel kurtuluşa ulaştırma gayretinde olan Protestanlık, bu şekilde Tanrı ile kulları arasındaki aracı kurumu ortadan kaldırmış ve onları Tanrı ile karşı karşıya getirmiştir. Bu nedenle, kalplerinde Tanrı'nın rahmetini taşıyan imanlı insanlar olarak Protestanların, barış ve sükun içerisinde yaşayan ve diğerlerine de güven veren hoşgörülü bir toplum oluşturmaları gerektiği düşünülebilir. Ancak Protestanlığın, dünyevi bir ahlakiliği önermesini gerektirecek bağlayıcı bir öğretiden yoksun olan, hatta, böylesi bir bağlayıcılığı gereksiz gören öğretileri nedeniyle, çok geçmeden bu inancın bağlılarına dünyevi anlamda bir ahlaklılık hedefi sunmadığı anlaşılmıştır. Bu durum Protestan ahlakının dinsel temellerinden yoksunluğunu ifade etmektedir.

Protestan reformcuların dünyevi yaşamda dinin etkisini oldukça azaltan düzenlemelerinin neden olduğu Protestanlığın ahlak sorunu, reform tarihinin en önemli teologlarından olan Martin Luther'in yakın arkadaşı Philip Melanchthon tarafından ele alınmıştır. Genellikle Luther'in gölgesinde kalan Melanchthon'un dindarlara ahlaki bağlayıcılıklar sağlama çabaları Luther'in güçlü reform öğretileri karşısında önemli bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu makalede Protestanlığın dinsel temellerinden yoksunluğunun bir ahlak sorununa yol açması ve Hıristiyan kültüründe de yeni yeni keşfedilen Melanchthon'un Protestan ahlaklılığı konusundaki etkisi ele alınacaktır.

Protestan Reform Teolojisi

Hıristiyanlık tarihinin 16. yüzyılı "dinsel reformasyon çağı" olarak nitelenmektedir. Yüzyılların ürünü olan önemli bir teolojik geleneğe dayanan Ortaçağ Roma Katolik Kilisesi, ilahi kurtuluşa ulaşmak için Hıristiyan bireylerden erdemli bir yaşam sürmelerini, iyi davranışlarda bulunmalarını ve Tanrı'ya dua etmelerini istemiştir. Ancak Katolik Kilisesi'nin ilahi kurtuluş için gerekli gördüğü bu yaşam tarzı ve ibadet uygulamaları zamanla büyük bir din sömürüsüne yol açmıştır. Papalık ve ruhban sınıfının, Hıristiyan halkın kendi kişisel gayretleriyle ilahi kurtuluşa ulaşabilme çabasına katkı sağlamak gerekçesiyle, onların bu niyetlerini kendi çıkarları yönünde istismar ettiklerine ilişkin önemli tarihsel örnekler bulunmaktadır. Katolik Kilisesi, Hıristiyanların günahlarının affı için yükümlü oldukları dua ve ibadetler yerine, onların günahlarını belirli bir maddi bedel karşılığında bağışlamaya başlamıştır. Hıristiyanlık tarihinde "endüljans" adıyla ünlenen bu uygulama, Protestan reformunun en önemli nedenlerinden birisi sayılmaktadır. Çünkü Protestanlık, Hıristiyanları Katolik Kilisesi formundaki devasa bir dinsel istismar ve sömürü kurumundan kurtarmış ve Tanrı ile kulları arasındaki ilişkiyi yeniden sağlayarak Hıristiyan bilincini kilisenin manevi esrarından özgürleştirmiştir. Bu şekilde, manevi sınırlarından bağımsızlaşan akıl "asıl" işlevine kavuşmuş ve kendi dünyasını "yaratmanın" peşine düşmüştür.

İnsan benliğini sınırlayan, onun doğal aklını mahkum eden ve Tanrı ile kulları arasında kutsal bir aracı sıfatıyla dünyevi yaşamın her alanını kuşatmış olan Katolik Kilisesi'nin otoritesini sarsan Protestan reformunun, bu süreçte kullandığı en temel doktrin, dinsel kurtuluşun insani bir katkı olmaksızın Tanrı'nın rahmetiyle lütfedilen imana bağlı olduğudur. İnsanların yapması gereken ise, yeryüzünde günah korkusu olmaksızın mutlu ve umutlu bir şekilde yaşamalarıdır. Bu yaşam, dünyaya sıkıca bağlanmayı gerektiren kapitalist düşüncenin yine Protestanlık tarafından kutsallaştırılması ile anlamını kazanmış olmaktadır. İnsanlara dünyevi anlamda dinden

bağımsız olarak sunulan bu geniş özgürlük alanı nedeniyle Protestan teoloji, modern kuramların göz ardı edemeyeceği öğretileri içinde barındırmaktadır. Bu nedenle, günümüzde modern medeniyet adıyla varlık bulan insani "yaratım"ın temellerinde Protestanlığın teolojik ilhamı kendini kolaylıkla göstermektedir.

Modern medeniyete temel sağlayan Protestan teolojinin, en önemli yaklaşımının insani bilinci manevi sınırlarından kurtarıp dünyevi yaşama hasretmiş olmasına karşın, özellikle Protestan inancına sahip toplumların modern medeniyetin en düşük ahlaki düzeyinde olduğunu görmek zor değildir. Dünyevi tasarruflarda insan bilinci ve onurunu oldukça yücelten ve bu yönüyle "Aydınlanma"nın yolunu ışıtan Protestan inancının, bağlıları arasında sıradan bir dinsel öğretinin dahi gerektirdiği sosyal erdemlilik ve adalet duygusunu geliştirememiş olduğu pek yaygın bir kanaat, hatta tecrübedir. Bu nedenle Protestanlık, aynı dünyayı paylaştığımız mensuplarına, en azından dünyevi anlamda ahlaklılığı öneren dinsel bir bağlayıcılık sağlayabilmesi konusunda önemli şüpheler içermektedir.

Doktrinleri itibarıyla ele alındığında Protestan reformu, öncelikle Katolik Kilisesi'nin Hıristiyanların günahlarının affı için onlara yüklediği ve daha sonra istismar ettiği ağır ibadet ve dinsel yükümlülükleri şiddetle reddetmiştir. Bunların yerine, kişisel erdem ve iyi davranışlar (sâlih amel) olmaksızın "sadece imanla aklanma" öğretisini tesis edilmiştir. Bu öğreti, eylemsiz bir iman anlayışı ile birlikte Protestan teolojinin katı kadercilik inancının kaynağını oluşturmaktadır. Bu da imanın zihinsel bir tasdik konusu olmadığı, imanın Tanrı tarafından insanın kalbine "dışarıdan" lütfedildiği, Tanrı'nın insanların kurtuluşuna ilişkin kararlarını çok önceden vermesi nedeniyle iyi davranışların ilahi kurtuluş açısından bir anlamı olmadığı gibi Protestan doktrinlerini ortaya çıkarmıştır. Bu doktrinler, Protestan inancına sahip olan insanların bu dünyada imanlı olmak ve kurtuluşlarını ümit etmekten başka dinsel bir sorumluluk içinde olmadıklarını ifade etmektedir.

Temelleri 5. yüzyılda ünlü Hıristiyan teologu Augustine tarafından atılan ve insanların kaderlerinin Tanrı tarafından çok önceden belirlendiği ilkesine dayalı Protestan kader anlayışı doğrultusunda, Hıristiyanın bu dünya yaşamındaki mutluluğu, o insanın Tanrı'nın rahmetine sahip olması, dolayısıyla kurtuluşa yakın olduğunun işareti olarak düşünülmüştür. Nitekim teolojik metinleri bağlamında ele alındığında, Protestan teolojinin dinsel gerekçelere dayalı dünyevi bir tutum belirlemediği ve bu nedenle din temelli ahlaki bir sınırlılık geliştirmediği görülmektedir. Din sadece öte dünyaya dönük olan bir kurtuluş şeridir; dünya ise sadece dünyaya ait irade ve kuramlarla sürdürülmelidir. Reformasyonun öncülerinden olan Martin Luther, John Calvin ile birlikte, dinsel anlamda dünyevi eylemsizliği ve kader anlayışını şekillendiren Protestan liderlerdendir. Bu nedenle, özellikle Lutheran teoloji, dinsel ile dünyevi olanı birbirinden katı bir şekilde ayırmış ve dünyevi yaşamın evlilikten eğitime, sanattan siyasete kadar bütün alanlarını dinden uzak bir dünyevi alan içine yerleştirmiştir. Bunun sonucu olarak da, dünyevi yaşamda dinsel gerekçeli ahlaki düşünceye ve buna ilişkin yaptırım kurumuna sahip olmaması, Protestanlığın önemli sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

Protestan düşüncenin dine dayalı dünyevi davranışları yadırgayan ve dinsel anlamda dünyevi erdemliliğe değer vermeyen yaklaşımının önemli bir dünyevi ahlak sorununu doğurduğu henüz reform çağında fark edilmişti. Protestan ahlakiliğinin teolojisinden kaynaklanan önemli sorunlar içerdiğine ilk dikkat çeken kişi ise Lutheran Protestanlığın etkin reformcularından olan ve reform tarihi araştırmalarında yakın zamana kadar göz ardı edilen Philip Melanchthon'dur.

Philip Melanchthon

Luther'in teolojik düşüncesi değişimci bir dinsel nitelik taşımakla birlikte, bir akademik teolog olarak onun, reform teolojisine ait öğretilerini sistematik bir tarzda düzenleme ve onları bir uyum içeri-

sinde dengeleme yeteneğine sahip olmadığı genel kanaattir. Reformist öğretilerin, Katolisizm'e karşı bir tepkiler bütünü olarak ortaya çıkan kaba görünümünden kurtarılıp, Lutheran kiliselerin inanç öğretilerini oluşturacak kadar sistematize edilme sürecindeki katkısından dolayı Melanchthon, Lutheranizm tarihinin önemli şahsiyetlerindendir. Hıristiyanlık tarihi açısından Melanchthon Luther'in yanında, Musa peygamberin yanında yer alan kardeşi Harun gibi bir işlevi yüklendiği söylenebilir.

Almanya topraklarında küçük bir kasaba olan Bretten'de 1497'de doğan Melanchthon, Rönesans ortamında yetişmiştir. Döneminin ünlü bir hümanisti ve İbranice uzmanı olan Johann Reuchlin'in yeğenidir ve temel eğitimini onun çevresinden edinmiştir. Burada klasik dillerden Latin ve Yunan edebiyatı ile Aristo felsefesini tahsil etmeye başlamıştır. Melanchthon, Heidelberg Üniversitesi'nde skolastik felsefe, retorik ve astronomi okumuş, ardından Tübingen Üniversitesi'nde hümanist düşünceyi ve Erasmus'un eserlerini çalışmıştır.[1] Ayrıca İncil ve kilise babalarının metinlerini özgün dillerinde okuyup tahlil etmeye başlamıştır. Rönesansın bütün eğitim olanaklarından faydalanan Melanchthon, Aristo felsefesi, skolastik düşünce ve temel bilimleri hümanist eğilim doğrultusunda tamamlayarak 1518 yılında Wittenberg Üniversitesi'ne Yunanca profesörü olarak atanmıştır.

Wittenberg, Melanchthon için yaşamının en önemli değişimini sağlayan bir kent olacaktır. Çünkü o Luther'in fikirleriyle, aynı zamanda Protestan reformasyonun merkezi olan Wittenberg kentinde tanışmıştır. Melanchthon burada Luther'in tanımladığı iman anlayışını kolayca paylaşmış ve Luther'in etkisi altında kalarak evangelik harekete katılmıştır. Burada teoloji çalışmalarına başlayan Melanchthon Luther tarafından Kitab-ı Mukaddes yorumlarına,

[1] Philip Melanchthon, kendi döneminde, hümanist akımın yol açtığı isimlerin Yunancalaştırılması adetine katılmış ve Reuchlin'in yönlendirmesiyle "kara toprak" anlamına gelen asıl soyadı "Schwatzerdt"ı, Yunanca karşılığı olan "Melanchthon" olarak değiştirmiştir.

özellikle de Pavlus'un mektuplarını incelemeye yönlendirilmiştir. Kısa süre içinde teoloji profesörü de olan Melanchthon artık Lutheran teolojiyi sistematize etmeye ve Luther'i muhaliflerine karşı savunan yazılarla halka yönelik çok sayıda teolojik risaleler kaleme almaya başlamıştır. Bu yazılarında, kutsal metnin otoritesini alt üst ettiğini düşündüğü Katoliklere karşı Kitab-ı Mukaddes otoritesini savunmakta ve kutsal metinlerin her insanın dikkatle takip ettiğinde kolaylıkla idrak edebileceği sadelik ve bütünlük içerisinde olduğunu en az Luther kadar ateşli savunmaktadır. Hatta daha da ileri giderek, skolastik düşünceyi Tanrı'nın Sözü'nü insanların sözüne çevirmekle suçlamaktadır.

Melanchthon reform teolojisini benimsedikçe skolastik felsefeye karşı ilgisi de gittikçe azalmıştır. Hatta filozofları, kendi gayretleriyle en yüksek erdemliliğe ulaşabileceklerini hayal etmekle suçlamakta, halbuki kutsal yazıların bütün insani davranışların günahla kirlendiğini ve ancak Mesih'in insanlar için elde ettiği Ruh tarafından temizlenebileceğini öğrettiğini savunmaktadır. Artık kendisi için en doğru yolun teoloji olduğunu düşünen Melanchthon'un ders konuları Yunan şiirlerinden çok Yeni Ahit üzerinedir. Melanchthon aynı zamanda reformun başarısı açısından da çok önemlidir. Nitekim reformasyonun en karmaşık yıllarında Lutheran reformcular ile Katolik muhalifleri arasında ve reform teolojisi içinde yaşanan gruplaşmalarda yönlendirici ve uzlaştırıcı bir rol oynamıştır. Zamanla Melanchthon Luther'in en yakın dostu ve danışmanı olmuş, sadece onu muhaliflerine karşı savunmakla kalmamış aynı zamanda onun teolojik söylemlerinin kutsal metin kanıtlarına dayalı inanç öğretileri olarak düzenlenmesi görevini yürütmüştür. Bu arada Luther'e olan bağlılığının şiddeti de artmıştır. "Bu adamdan ayrı kalmaktansa ölümü tercih ederim; hiçbir şey Martin olmadan yaşamaktan daha kötü değildir" demektedir.[2]

[2] Bkz. Bernard M. G. Readon, *Religious Thought in the Reformation*, New York: Longman, 1981, s. 120.

Melanchthon, Lutheran reformun inanç öğretilerini içeren *Loci Communes Rerum Theologicarum* (Temel Teolojik Konular) metnini 1521'de yayımlamıştır. Bu metin, Protestan teolojinin evangelik öğretilerinin ilk sistematik tezi olma niteliğini taşımaktadır. Ancak Melanchthon'un bu eseri, onun henüz Luther hayattayken başlayıp Luther'in ölümünden sonra da devam eden teolojik anlayışındaki değişimlerin bir seyir defteri gibidir. Nitekim Melanchthon, Lutheran teolojinin en temel öğretilerini zaman geçtikçe eleştirmeye ve yeniden tanımlamaya gayret etmiştir. Melanchthon'un değişen düşünceleri, bu eserin onlarca baskısında yansımasını bulmuştur.[3]

Loci Communes'den sonra Melanchthon, Lutheranizm'in en temel iki doktrinel metnini kaleme almıştır. Bunlar Lutheran teolojinin temel inanç bildirgesi olan Augsburg Konfesyonu ve bu konfesyonun evangelik teoloji ile gerekçelendirilmiş savunusudur. Ayrıca Melanchthon, Protestan reformasyonun gelişmesindeki önemli görüşmelerden olan Augsburg Görüşmesin'e Luther adına 1530 yılında katılmış ve Roma Germen İmparatoru'nun huzurunda kendisinin kalem aldığı Lutheran inanç bildirgelerini bizzat okuyarak Lutheranizm'i temsil etmiştir. Melanchthon'un Augsburg Konfesyon metni ve bu metnin savunusu günümüz Lutheran kiliselerinde hâlâ geçerli inanç maddeleri olarak otoritesini sürdürmektedir.

Melanchthon'un kaleme aldığı Augsburg Konfesyonu, Tanrı doktrininden dünyevi idareye kadar Hıristiyan teolojisinin bütün boyutlarıyla ele alınıp reform anlayışı doğrultusunda yeniden tanımlanmasını içermektedir. Ancak, Protestan düşünce içinde Melanchthon'un teolojik değişim seyri konusundaki tartışmalara temel teşkil eden birkaç konfesyon maddesi öne çıkmaktadır.

[3] Bizim elimizde *Loci Communes*'in 1521 tarihli ilk baskısı ile sonraki baskılarından olan 1543 tarihli baskısı bulunmaktadır. Melanchthon bu metnindeki en büyük değişikliği 1535 yılı baskısında yaptığı için elimizdeki iki farklı nüshadan hareketle Melanchthon'un *Loci Communes*'de izlenen teolojik zihin değişikliği kolaylıkla anlaşılabilmektedir.

Konfesyon metninin dördüncü maddesi, aklanma ve iyi davranışlar konusuna ayrılmıştır. Melanchthon burada, insani aklanmanın gerçekte aklanma olmadığını, onun insan merkezli olduğunu ve bozulmuş kalpte bulunduğunu dile getirerek, insanın gerçek aklanmasını, Tanrı'nın Mesih aracılığıyla kendisine yüklediği imana sahip olmasına bağlar. Bu nedenle kurtuluş bütünüyle sebepsizdir; çünkü Tanrı'nın kendi dışındaki unsurlar tarafından zorlanması mümkün değildir. Dolayısıyla aklanmanın, insanın doğal erdemlerinin değil imanın bir ürünü olduğu vurgulanmıştır. Aklanma imanla sağlandığına göre iyi davranışlar hürmete layık görülemez. Nitekim bütün insani davranışlar günahtan başka bir şey değildir. Melanchthon insani çaba ve erdemlerle Tanrı huzurunda bağışlanılmayacağı, bağışlanmanın sadece imana bağlı olduğunu ileri sürmektedir.[4] Bu inancıyla Melanchthon, Luther'in insanların kurtuluş amacıyla ve iradeleriyle yerine getirdikleri ibadet ve eylemlerin kurtuluş sürecinde bir etkinliği olamayacağı, aksine kurtuluşun sadece Mesih aracılığıyla ve Tanrı tarafından eylemsiz bir şekilde ulaşıldığına iman etmekle sağlanacağı ve dinsel hukuk hükümleri, dinsel kurallar ve iyi davranışlardan uzak olarak, sadece imanla aklanma öğretisini[5] paylaşmaktadır.

Konfesyon metninin on sekizinci maddesi ise özgür irade tanımına ayrılmıştır. Melanchthon Kutsal Ruh'un yönlendirmesi olmaksızın, insan iradesinin manevi doğruluğu elde etme yönünde bir irade özgürlüğünün olmadığını dile getirmekte ve bu süreçte Mesih'in etkisinin hep var olduğunu bildirmektedir.[6] Luther de kurtuluş sürecinde, asli günahla bozulan insan iradesinin işlevsizli-

---

4 Philip Melanchthon, The Augsburg Confession, [IV. Justification], *The Book of Concord: The Confessions of the Evangelical Lutheran Church*, tr. ve ed. Theodore G. Tappert, Philadelphia: Fortress Press, 1959, s. 30.

5 Martin Luther, "Preface to the Complete Edition of Luther's Latin Writings, 1545", Career of the Reformer IV, *Luther's Works*, ed. J. J. Pelikan, H. C. Oswald & H. T. Lehmann, Saint Louis: Concordia Publishing House, 1999, c. 34, ss. 336-337

6 Melanchthon, Apology of the Augsburg Confession, [XVIII. Freedom of the Will], *The Book of Concord*, s. 226.

ği nedeniyle, dinsel kurtuluş adına belirli yükümlülükleri yerine getirmek için iradi çaba harcamak zorunda olmadığını ve kendi kurtuluşunu bütünüyle Tanrı'nın takdirine bırakması gerektiğini dile getirmiştir.[7]

Konfesyon metninin yirminci maddesi ise "iyi davranışlar" konusundadır. Bu maddeyle Melanchthon, kurtuluş sürecinde iyi davranışları birer kurtuluş aracı olarak tekrar etmelerinden dolayı Ortaçağ teologlarını Mesih'in faziletini iyi davranışlara yüklemekle suçlamaktadır.[8] Nitekim Melanchthon, insanın kendisi aracılığıyla kendisini kurtarabilecek dayanaklardan yoksun olduğunu ileri sürmekte ve ahlaki anlamda kendi kendine yeterliliği savunan skolastikleri dogmatik entelektüalizm ile suçlamaktadır. Çünkü o ahlak kuralının insan zihninden türetilmediğini, aksine tanrısal vahye dayandığını ileri sürmektedir. Zira insani anlayışın yargılaması, onun doğal körlüğü sebebiyle aldatıcıdır.[9] Melanchthon'nun bu yaklaşımı, Luther'in, doğrulanmanın iyi davranışlar ve hukuk olmaksızın, sadece imanla sağlandığı düşüncesi İncil'in hakikati; imanla aklanma sürecinde iyi davranış ve hukukun etkisinin olduğu düşüncesi ise İncil'in saptırılıp yozlaştırılmasıdır[10] söylemi ile oldukça uyuşmaktadır.

Temel Lutheran öğretileri içeren Augsburg Konfesyonu'ndan sonra, Melanchthon teolojisinin anlaşılmasındaki ikinci ana kaynak *Loci Communes*'tir. Melanchthon'un, Luther'in öğretilerinin prensip ve özelliklerine uygun şekilde teolojik bir doktrin taslağı oluşturma hedefiyle kaleme aldığı bu metni, Luther, ebediliği hak eden ve

---

7 Luther, "The Bondage of the Will", Career of the Reformer III., *Luther's Works*., c. 33, s. 298.

8 Melanchthon, Apology of the Augsburg Confession, [XX. Good Works], *The Book of Concord*, s. 227.

9 Bkz. Readon, *Religious Thought*, s. 123.

10 Luther, "Lectures on Galatians, 1535, Chapters 1-4", *Luther's Works*, c. 26, (Ga 3:3).

dinsel geçerliliği olan bir eser olarak değerlendirmiştir.[11] Bu nedenle *Loci Communes* dogmatik teoloji bağlamında ilk Protestan tezi olarak nitelenir.

Melanchthon'un üzerinde çok fazla doktrinel değişiklik yaptığı *Loci Communes* temel olarak günahı konu edinmektedir. Buna hazırlık olarak da özgür irade gibi zor bir sorun tartışılmakta ve duygusal dürtü ya da içsel eğilim ile irade arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu duygusal eğilimlerin güçlü bir insani arzunun yönlendirmesi altında olduğu vurgulanmakta ve bu durum Tanrı'nın insanı başlangıçta günahsız yaratmasına karşın insan, arzuları doğrultusunda günaha meyletmesinin nedeni olarak görülmektedir. Dolayısıyla günah Tanrı hukukuna muhalif bir arzunun sonucu olmaktadır.[12] Buna göre, insanın tanrısal rahmeti hak edebilecek iyi davranışları yapma konusunda özgür olduğunu söylemek çok büyük hatadır. Çünkü insanın içinde Tanrı'nın idraki yoktur; insan Tanrı'dan habersiz ve ona hürmetsizdir. İnsan, varlığının köklerinde bulunan ve tabiatını yönlendiren kendini beğenme duygusu nedeniyle sadece kendi tabiatına güzel ve hoş gelenin peşindedir. İnsan aslında fiilen, ne sevmeyi ne nefret etmeyi seçebilir; en azından Tanrı'yı sevmeyi seçemez. Çünkü kutsal metin, insanın doğal gücü olan iradesinin günahkarlığı nedeniyle kötü olduğunu bildirir. Dolayısıyla Melanchthon'a göre bütün insani yetiler kirlidir ve iradenin özgürlüğü düşüncesi bir safsatadan ibarettir.[13]

Melanchthon, dinsel hukuk ve aklanma sürecini de iman ve rahmet bağlamında ele almakta ve hukuku, iradeyi gerektiren yönüyle değerlendirmektedir. Hukuk neyin yapılıp neyin terk edilmesi gerektiğini emreden bir prensiptir. Hukukun yerine getirilmesi

---

11 Hajo Holborn, *A History of Modern Germany: The Reformation*, New Jersey: Princeton University Press, 1959, s. 195.

12 Melanchthon, *Loci Communes*, 1521; lateinisch und deutsch. Übers. und mit kommentiered anm. vers. Von Horst Georg Pöhlmann. Hrsg. vom Lutherischen Kirchenamt der VELKD. Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus Mohn, 1993, s. 93.

13 Melanchthon, *Loci Communes*, 1521, s. 95.

doğal çaba ve özgür iradeye bağlıdır ve o da ancak dışsal davranışlarla gözlenir. Bu süreç, bozulmuş insani iradenin etkinliğine dayandığından, hukukun duygusal bir katkısından da söz edilemez. Dolayısıyla aklanma, hukukun gerektirdiği davranışların sonucu olamaz. Aksine, Tanrı'nın rahmetinin vaadi ancak İncil'dir. Mesih'in kefaretine karşılık olarak rahmet ve doğrulanma vaadi alınmıştır ve günahkarlar bu vaad sayesinde bağışlanmışlardır. [14]

Dinsel bağışlanmanın imana yüklendiğini, bu imanın da Tanrı'nın rahmetine bağlı olduğunu savunan Melanchthon da doğal olarak aklanma sürecinde insani irade, akıl, erdem ve davranışların etkili olmadığı söylemini benimsemiştir. Çünkü bu süreç, insani güç, davranış ve erdemin alanı dışında gerçekleşmektedir. Nitekim Melanchthon, kutsal metin anlamı bağlamında, imanın sadece zihinsel bir teslimin konusu olmadığını, bu imanın doktrinel ve tarihsel gerçeklere dayanılarak inanılan sanı (*credenda*) gibi bir düşünce de olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre, en doğru şekilde ifade edilmesi gereken iman, Mesih aracılığıyla insanlara vaat edilen tanrısal rahmete güvenmekten (*fiducia*) başka bir şey değildir. Bu duyguya inanılmadıkça kalplerde Tanrı'nın rahmeti bulunmaz.[15]

Melanchthon, Protestan teolojinin temelini ifade eden bu söylemleriyle, iman sürecinde aklın onayına tâbi olan zihinsel bir tasdiki benimsemeyerek Lutheran düşünceyi paylaşmıştır. Bu şekilde, aklanma sürecinde iyi davranışların gereksiz olması inancının yanı sıra iman sahibi olmada akıl ve iradenin işlevi de ortadan kaldırılmıştır. İnsani irade ve aklın iş görmediği ve sadece Tanrı'nın sebepsiz rahmetiyle kurtuluş düşüncesini savunan Melanchthon, "olan her şey Tanrı'nın iradesi doğrultusunda zorunlu olarak olmuştur" diyerek katı bir kader anlayışını savunmaktadır.[16] Melanchthon'un kaleminden aktarılan Lutheranizm'in dinsel anlamda insani yeteneklere sorumluluk tanımayan kaderci anlayışı, aslında Protestan

[14] Melanchthon, *Loci Communes*, 1521, s. 283.
[15] Melanchthon, *Loci Communes*, 1521, ss. 283-285.
[16] Melanchthon, *Loci Communes*, 1521, s. 29.

inancının ortak öğretisi olarak görünmektedir. Nitekim Calvin de kader ile, bütün insanlar için olmasını istediği her şeye Tanrı'nın kendisince karar verildiğini dile getirmektedir. Kalvinizm, her insanın Tanrı tarafından çok önceden kararlaştırılmış kurtuluşa ya da lanetlemeye kendiliğinden gideceği öğretisini içermektedir.[17]

Bütün Protestan teologların benimsemesine karşın Protestanlığın bu kaderci yaklaşımının önemli bir soruna yol açtığı çok geçmeden ortaya çıkmıştır. Dinsel açıdan insanların kaderlerinin Tanrı tarafından çok önceden belirlenmiş olması ve kurtuluş sürecinde insani akıl, irade ve davranışların bir katkısının olmaması, Protestan teolojinin insanın manevi açıdan sorumsuz bireyler durumuna dönüşmesine neden olmuştur. Çünkü insani melekelerin dinsel anlamda yetkisiz görülmesi, Protestanlar içinde önemli bir ahlaki çöküntüye sebep olabilecek niteliktedir. Dinsel süreçte insanın atıl bırakılması, aynı zamanda reformasyon döneminin hümaniter düşüncesi ile de çelişmektedir. Bu nedenle hümanist bir eğitim almış olan ve bireysel ahlakiliğe oldukça önem veren Melanchthon açısından, paylaştığı Protestanlığın bu eğilimi önemli bir sorun oluşturacaktır.

Melanchthon'un Yeni Ahlak Teolojisi ve Filipizm

Luther'in doğal varisi olarak düşünülen Melanchthon, teolojik konularda Luther gibi sert tartışma ve kavga yanlısı olmayan sakin ve uzlaşmacı bir mizaca sahiptir. Buna, Melanchthon'un hümanist düşüncenin etkilerini sürdürmesi de eklenmelidir. Özellikle bireylerin ahlaki gelişimi konusunda Melanchthon, hümanist eğiliminden vazgeçememiştir. Bu nedenle, zaman içinde Luther'in bazı düşünceleri hakkında zihninde şüpheler oluşmaya başlamıştır. Rönesans ortamında yetişmiş bir Hıristiyan hümanist olarak Melanchthon, bir süre sonra Lutheranizm'in "kirli akıl" yaklaşımıyla, aklı bütünüyle

[17] John Calvin, "III: 21, Of The Eternal Election, by Which God has Predestinated Some to Salvation and Others to Destruction", *Institutes of the Christian Religion*, [Christian Classics Etheral Library, 2000], ©1999 Hanry Plantinga.

reddeden düşüncesine karşı olmuş ve iradeye Luther'den daha fazla özgürlük tanımanın yollarını aramıştır.[18] Bu süreçte Melanchthon, imanla aklanma öğretisine sıkıca bağlı olmakla birlikte, imanlı olmanın bir sonucu ve kanıtı olarak iyi davranışların önemini kavramıştır. Bu şekilde Protestan reformcu, Lutheran dogmatizminin en temel öğretilerini kaleme aldıktan sonra, Protestanlığın ana doktrini olan iman ve insani yetenekler arasındaki ilişkiyi tartışmaya başlamıştır.

Melanchthon'un Lutheran öğretiden bir sapışı ifade eden bu eğiliminin, o dönemde yaşanan bazı dinsel tecrübelere dayandığı söylenebilir. Bu tecrübeler, Lutheran reformunun dinsel kural ve yaptırımlar olmaksızın sadece edilgen bir iman ile bağışlanmaya ulaşılacağı inancının sonuçlarıyla ilgilidir. Reformun imanla aklanma öğretisi, Katolik Kilisesi'nin uygulamaları ile Katolik gelenekte yer alan günah ve tövbe anlayışının karamsarlığından mustarip olan Luther döneminin Hıristiyanları için anlaşılabilir bir durumdur. Ancak aynı anlayışın sonraki dönem Lutheran nesil tarafından kavranmasında önemli bir ruhsal engelle karşılaşılmıştır. Katolik öğretinin günahkarlık ve pişmanlık sürecini tecrübe etmemiş bu nesil için, reformun "sadece imanla aklanma" öğretisinin algılanamaması, daha doğrusu özümsenememesi, bu sonraki nesil bağlamında bazı ahlaki sorunları beraberinde getirmiştir. Zaten reformun başlangıcında da Katolikler bu öğretilerin ahlaki gevşekliğe yol açacağını dile getirmişlerdi. Bu nedenle Melanchthon, sadece rahmetle aklanma doktrinini savunmakla birlikte, insanların hukuktan

[18] Luther, akıl için de iradenin özgürlük derecesine bağlı olarak bir kapsam çizmektedir. Luther doğal aklın alanını gündelik dünyevi işlerde etkili görmektedir. Fakat bu doğal akıl Tanrı'yı arayıp bulma, kurtuluşu keşfetme ve günahlarından temizlenme eğilimine girdiğinde, yani kendi dünyevi sınırlarının dışına çıkarak Tanrı'ya, ahirete, kurtuluşa dolayısıyla inanca yönelik çıkarsamalara kalkıştığında "gururlu akıl" durumuna düşmektedir. Çünkü akıl Tanrı'nın bilgisine kendi yetileriyle ulaşmaya çalıştığında yanılır ve bu akıl vahiy ile imanı algılayamaz. Bu aşamada Luther'in dinsel anlamda akil olmak isteyen akılı "şeytanın fahişesi" olarak değerlendirmektedir. Luther, Sermons I, *Luther's Works*, c. 51, s. 374.

bağımsız oldukları hakkındaki vaazları duyduklarında ahlaki yaşamlarına daha az özen göstereceklerinden endişe etmektedir. Bu nedenle Protestan mirası içinde iyi davranışların "gerekliliği" yavaş yavaş dillendirilmeye başlamıştır.[19]

Hıristiyanın ahlak gelişimi konusunda Melanchthon'u yönlendiren diğer bir etken ise reform döneminde bazı Alman kentlerinde yaşanan "köylü isyanı" (1524-1525) olmuştur. Luther'in, Katolik Kilisesi'ni kastederek, imanlarıyla aklanmış olan Hıristiyanların artık hiçbir otoriteye boyun eğmemeleri çağrısına kulak veren Almanya topraklarındaki köylü ve çiftçiler, sosyal ve ekonomik olarak ezilip sömürüldükleri gerekçesiyle efendilerine ve prenslere karşı ayaklanmışlardır. Luther'in dinsel özgürlük içeren söylemlerini seslendiren köylüler, imanlı olduktan sonra artık hiçbir kuralın haklarını alıncaya kadar kendilerini yollarından çeviremeyeceğini düşünmüşlerdir.[20] Bu toplumsal olay, bütün eski disiplinlerden koparılan ve kendilerine tutunacak bir öğreti bırakılmayan insanların dünyevi anlamda dinsel bağlayıcılıklarından kurtulmalarının tehlikesini göstermiş ve Melanchthon'u toplumsal ahlaki çöküntünün artması korkusuna sevk etmiştir. Melanchthon'un Tanrı'nın sözünü özümseyemeyen cahil kitleler söz konusu olduğunda "sadece imanla aklanma" doktrinine tepki göstermesi bu sebepledir. Çünkü "köylü isyanı" olarak nitelenen bu büyük toplumsal kriz, Luteranizm'in önemli bir tutarsızlığını ortaya çıkarmıştır. Bir yanda,

---

19 *Documents from the History of Lutheranism 1517-1750*, ed. Eric Lund, Minneapolis: Fortress Press, 2002, s. 101

20 Almanya tarihinin önemli olaylarından olan "köylü isyanı", siyasi idareciler tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış ve Luther'in siyasal idareyi kutsayan başka bir öğretisi nedeniyle köylülere destek olmaması modern çağda din ve toplum tartışmalarına konu olmuştur. Bkz. Peter Klassen, "The Role of Masses in Shaping the Reformation", *Problems in Civilization: The Reformation*, ed. Peter J. Klassen, California: Forum Press, 1985, s. 35; ayrıca bkz. Friedrich Engels, "The Marxist Conception of the Peasants' Revolt", *Problems in European Civilization: Reformation and Authority, The Meaning of the Peasants' Revolt*, ed. Kyle C. Sessions, Lexington: D. C. Heath and Company, 1968, ss. 62-63.

temel prensip olan ve her insanın kendi bilinç alanındaki manevi tecrübenin gelişimi olan imanın bütünüyle kişisel bir yaradılış olarak tanımlanması, hiçbir sınıflama ve şekilsel düzenleme olmaksızın her inananın dinsel bireyselliğine bırakılmıştır. Öte yandan siyasal otoritenin tanrısal kökenli olduğunu söyleyerek, Hıristiyanların dünyevi otoriteyle kuşatılmasını sağlamıştır. Bu yönüyle Luteranizm tarihi, kurucusunun duygusal manevi anarşizmi ile onun gelişiminin temeli olan düzen kurma ihtiyacını uzlaştırma süreci olarak nitelenmektedir.[21]

Lutheranizm'in, "köylü isyanı"nıyla fark edilen dinsel aklanma ve seküler otoritenin kutsallığı öğretileri arasındaki çelişkisinin ve Katolisizm'i tecrübe etmemiş yeni nesillerin "sadece imanla aklanma" doktrinini kavrayamamalarının doğurduğu sorunların giderilmesi hedefi, Melanchthon'un, Hıristiyanın dinsel aklanması ile davranışları arasındaki ilişkiyi tanımlayan görüşlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Melanchton, *Loci Communes*'in 1535 yılı baskısında, Tanrı'nın seçtiği belirli bir zümreye has kılınan rahmet ile aklanma ve davranışların bu aklanmada etkisi olmadığı anlayışını hafifletmeyi ve kurtuluş için iyi davranışların zorunlu olduğunu ileri sürmeyi denemiştir.[22] Melancthon'da artık, özellikle dinsel kurtuluş sürecinde insani yetilere ve karar gücüne, Lutheran öğretiden farklı olarak, biraz daha etkinlik tanındığı gözlenmektedir. Oluşan bu yeni durum, kurtuluşun yegane sebebi olan insan için tek yönlü ve edilgen iman anlayışından, insani katkıyla oluşmuş yeni bir iman anlayışına geçişi içermektedir. Melanchthon'un başlangıçtaki Lutheran bağlılığını yansıtır tarzda "sadece iman"a dayanan esas korunmakla birlikte, bu yaklaşıma o ana kadar olmayan entelektüalist bir unsur eklenmiştir. Böylece Melanchthon, Luther'in temel reformist öğretilerinden olan, iyi davranışlar gerekmeksizin

[21] H. Daniel-Rops, *The Protestant Reformation*, London: J. M. Dent & Sons Ltd, 1961, s. 343.

[22] Bkz. Robert Kolb, *Luther's Heirs Define His Legacy, Studies on Lutheran Confessionalization*, Hampshire: Variorum, 1996, s. 459.

sadece imanla aklanma ve imanın tek taraflı olarak Tanrı tarafından bahşedildiği ilkelerine, insani irade ve zihinsel tasdiki de ekleyerek, reformasyona daha insan merkezli bir içerik yüklemek istemiştir. Artık iyi davranışların yerine getirilmesi için Tanrı'ya karşı borçluluk duygusu, imanının korunması, ve cezalandırılmadan kaçınmak gibi gerekçeler sağlanmıştır.[23]

Bu dönemden sonra Melancthon'da iman sürecine insani bir katkı sağlama düşüncesi iyiden iyiye belirginleşmiştir. *Loci Communes*'in 1543 baskısında iman, insanların önüne konulan Tanrı'nın Sözü'nün tasdik edilmesiyle eşitlenmiştir. Bunun yanında, *Loci Communes*'in 1555 yılına ait baskısında, Pavlus'un sözünü ettiği imanın sadece bir bilgi ve düşünce değil aynı zamanda irade ve kalp işi olduğu, Tanrı'nın oğluna güçlü bir güven, değerli hazinenin, günahların bağışlanmasının ve rahmetin kabulüne yönelik şiddetli bir istek ve irade olarak tanımlanmıştır. Fakat burada, Söz'ün anlamına iman etmenin yeri üzerine ısrarlı bir ayırıma gidilmekte ve iman tanımı yapılmaktadır. Bu tanıma göre, bilgi (*notitia*) bir kanıt veya otorite tarafından yönlendirilerek güvenin şartsız olarak verildiği tasdik ve ikna edilmişlik durumuyla ilgilidir. Yani tarihçilerin kanıtlarıyla uygunluk içerisindedir. Böylesi bir inanç, açıkçası kesinlik içeren bir güvendir, yoksa bir varsayım değildir. Halbuki Tanrı'yla ilgili olan şeyler böyle bir içeriğin çok uzağındadır. Peygamber ve havarilerin sözleri bağlamında iman, sadece tarihçilerin sundukları anlatılara yönelik bir tasdik değil, aynı zamanda tanrısal vaatlere yönelik bir tasdiktir. Yani iman ümit edilen için hazır olma halidir.[24]

Melanchthon, bu şekilde hem Lutheran kaderciliğe hem de skolastik yaklaşıma uzak durup, iman konusunda güven ile bilgiyi sentezlemiş olmaktadır. Böylece iman, şeytanların ve tanrısız insanların sahip olabilecekleri nazari ve tasarımsal bilgiden çok farklı bir

---

[23] Philip Melanchthon, *Loci Communes*, 1543, St. Luis: Concordia Publishing House, 1992, s. 103.

[24] Bkz. Reardon, *Religious Thought*, s. 136.

nitelik kazanmıştır. Çünkü, iman sürecinde güven ve ümit hakim unsur olarak kalırken, bu imanın zihinsel zeminini oluşturan inanç ve kanaatin oluşumunda bilginin gücünün artırıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle, imanda güven ve tasdik birleştirilmiştir. Bu aşamada Melanchthon, Protestan teolojinin en hassas noktası olan iman konusunda özgür iradenin etkisini irdelemeye başlamıştır. Buna göre, insan aklı bilme kabiliyetine sahip olurken iradesi bir değerlendirmeye boyun eğmeyi ya da ona karşı gelmeyi ifade etmektedir. Akıl ve iradenin bir araya gelip iş görmesi ise özgür irade olarak tanımlanır. Dolayısıyla özgür irade, insanın seçip tercih etme ve reddetme yeteneğidir ve bu yetenek onun doğasında vardır.[25] Melanchthon "İrade vaade kulak verir ve onunla uyuşmaya çabalar. Bu şekilde bilincine karşı günah işleme düşüncesine son verir" diyerek aklanma sürecinde iradenin etkili olduğunu açıkça kabul eder.[26] Artık Melanchthon, iradenin isteği olmaksızın aklanmanın mümkün olmayacağını, çünkü insanın bir taş olmadığı ve insan için özgürlük söz konusuysa, bunun Tanrı'nın rahmetini reddetmeyi mümkün kılacağını dile getirmektedir. En azından ahlaki gerekçeler bakımından iyi ve erdemli davranışların kurtuluş sürecindeki etkinliğinden söz etmektedir.[27] Bu şekilde, reform teolojisi ile büyük bir farklılaşmaya gidilerek imanın insani unsuru öne çıkarılmıştır.

İmanın, zihinsel tasdikle ilişkilendirilmesi anlamına gelen bu değerlendirme, öte yandan tasdikin etken yönlendiricisi olan aklın, vahyi kavrayıcı niteliği kendini göstermektedir. Melanchthon da Tanrı'nın varlığını doğal aklın bir gerçeği olarak görmekte ve onun sadece vahiy üzerine dayandığı ilkesini reddetmektedir. Bununla birlikte, prensipte her ne kadar vahyin yardımı olmaksızın Tanrı'nın varlığı kavransa da, manevi olanların bilgisine ulaşma yolunda kutsal metnin takviye edici bir etkisi de inkar edilmemektedir. Öte yandan, tanrısal takdir, insani şartlar doğrultusunda her zaman

[25] Melanchthon, *Loci Communes*, 1543, s. 41.
[26] Bkz. Reardon, *Religious Thought*, ss. 134-135.
[27] Bkz. Melanchthon, *Loci Communes*, 1543, ss. 97-105.

açık olmamasına ve özel bilgi ya da vahyin yanında, ancak kutsal metnin verebileceği açık ve kesin bir kanıta ihtiyaç duymasına rağmen, temel olarak bir rasyonel anlayışın konusudur.[28] Bu şekilde akıl kendi sınırlarıyla yüzleşmekte ve ortak tecrübeler ve anlayışlar tarafından kolay anlaşılamayacak bir bilgi alanının farkına varılmaktadır. Ulaştığı bu sonuçla Melanchthon, akıl ile vahiy arasındaki skolastik anlayışın kurduğu dengeyi yeniden onarmış görünmektedir.

Akıl ve vahiy düşüncesi Melanchthon'un teoloji ile felsefe ve diğer bilimler arasındaki ilişkilere yönelik tutumunu da belirlemiştir. Tanrısala ait doğal bilgi olarak nitelenen felsefe, vahiy bilgisini ifade eden teolojinin kullanımıyla oluşma, gelişme ve artma yetisine sahiptir.[29] Ancak, doğa üstünü ifşa eden içeriğiyle teoloji ile tecrübelerden ilham alan ve evrensel rasyonel prensiplere bağlı olarak kendine has metodu olan felsefe birbirine karıştırılmamalıdır. Bu durum teolojinin, vahye dayanması yönüyle bilimsel olmadığı anlamına gelmez; o eğer gerçekten bir bilgi olarak ortaya konuyorsa, doğru bir şekilde düzenlenmeye ve kategorize edilmeye ihtiyaç duymaktadır. Kısacası felsefe, uygun şekilde sistematize edildiği ve örneğin psikoloji gibi diğer insani bilimlerle ilgi kurduğu sürece teolojiye olumlu katkı yapar. Felsefe, İncil'in anlaşılmasında bir hazırlık süreci olarak nitelendirilmiştir. Çünkü Melanchthon, insani bilimleri hiyerarşik bir yapı görünümündeki piramide benzetmiştir. Bu piramidin tepesi Tanrı'nın bilgisidir; bunun arkasında da Aristocu prensip vardır ki, yer ve göğe ait bütün şeylerin idrakini mümkün kılan insanın aklıdır.[30] Bu doğrultuda Melanchthon'a göre insani akıl ve antik felsefe vahiy sırlarının içine girmemesine rağmen Hıristiyanlık dini ve doğal akıl birbirleriyle kavgalı değildir. Örneğin On Emir'in Aristo'nun etik doktrinleriyle önemli benzerliği var-

28 Bkz. Reardon, *Religious Thought*, s. 136.
29 Bkz. Reardon, *ReligiousThought*, s. 137.
30 Reardon, *Religious Thought*, s. 138.

dır.[31] Bir başka deyişle, Luther'in birbirinden ayırdığı iki kutup Melanchthon tarafından bir dayanışma görünümü içerisine sokulmuştur.

Yeniden canlandırılan Aristoculuk ışığında Melanchthon'un hukuka, özellikle de sosyal etik alanını içeren doğal hukuka ilişkin yeni yaklaşımı da iyice ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, tanrısal hukukun bilgisinin insanın doğasında var olduğunu içermektedir. Melanchthon düşüncesinde bu doğal bilgi "yukarıdan gelen ışık", "doğal ışık" ve "insanların içine boşalan ilahi hikmet şuaları" olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte, Tanrı tarafından insana doğuştan verilen bu bilgi unsurları olmaksızın dünya krallığında insanların yollarını bulmasının zorluğu anlatılmaktadır.[32] Bu nedenle Melanchthon, *Loci Communes*'in 1548 yılındaki baskısında, günahın iradenin gücü üzerindeki etkisi konusunda artık Luther gibi düşünmemektedir ve kurtuluşa erme sürecinde insani irade Tanrı'nın sözü ve Kutsal Ruh ile birlikte etkin görülmektedir.[33]

Melanchthon, insani erdem, akıl ve iradeyi dinin konusu yapmak suretiyle Protestanlığın kader doktrinine karşı olmuş ve bu doktrinin Hıristiyan ahlakiliği tehlikeye attığını düşünerek dinsel aklanma yolunda ahlaki hassasiyetin de değerinin iyice farkına varmıştır. Aklanma sürecinde insan iradesinin özgürlüğünün tanınması suretiyle değer kazanan iyi davranışların, günahkar insana sunulan rahmete eşlik etmesini içeren Melanchthon'un bu yaklaşımı sinerjizm olarak nitelenmiştir. İnsan iradesi ile ilahi rahmetin arasındaki iş birliğine, sadece imanla aklanma doktriniyle Protestan düşüncenin uyuşması mümkün olmadığından, Melanchthon'un bu eğilimine karşı Lutheranizm içinde güçlü bir tepki ortaya çıkmıştır. Melanchthon'un kurtuluşun ilahi bir seçimin alanından çıkarılması, aynı zamanda Protestan kadercilik anlayışının aksinedir.

---

31 Holborn, *A History of Modern Germany*, s. 196.

32 John Witte, *Law and Protestantism: The Legal Teachings of the Lutheran Reformation*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s. 123.

33 *Documents from the History of Lutheranism 1517-1750*, s. 197

Portestanların çoğuna göre, dinsel anlamda insani erdem ve iradeye yetki veren Melanchthon, Katolisizm'e dönüş kapısını açmakta ya da en azından ilahi rahmetten başka insanın kendi gayret ve çabalarıyla da kurtuluşa ulaşabileceğini savunan pelagian düşünce tarzını savunmaktadır.

Sinerjist tartışmalar zamanla Melanchthon'u da aşarak onun taraftarlarınca sürdürülmeye başlamıştır. Onun fikirlerini paylaşanlar kendisinin ön adı olan Philip sözcüğü doğrultusunda "Filipistler" adıyla, kendilerine karşı olan ve Luther'in asıl fikirlerini benimseyen katı Luther yanlılarının "Gnesio Lutheran" adıyla gruplaşarak Lutheranizm içindeki en büyük teolojik bölünme ve tartışmalara neden olmuşlardır. Wittenberg çevresinde yetişen bir Filipist olan Georg Major, imanın dikkate alınmasıyla birlikte iyi davranışların kurtuluş sürecinde "zorunlu" olduğunu dile getirerek Melanchthoncu düşünceyi sürdürmüştür. Ona göre "hiç kimse kötü davranışları nedeniyle kurtarılmayacağı gibi, yine hiç kimse iyi davranışları olmaksızın da kurtarılmayacaktır."[34] Major'un iyi davranışlar konusundaki bu yaklaşımı Melanchthon tarafından *Loci Communes*'in 1535 yılına ait metninde, ebedi yaşam için iyi davranışların gerekli olduğu ifadesinin, aslında yeniden savunulmasıdır. Major, Tanrı'nın rahmetine tamamen güven gerekliliğini inkar etmeksizin, Hıristiyan hayatın ahlaki temelini sürdürmek istediğini dile getirirken "iyi davranışlar"ın dinsel etkinsizliğini savunan Gnesio Lutheran yaklaşımın ahlakın dayanağını tehdit ettiğine inanmaktadır.[35] Filipistler, insanın manevi yeteneğinin düşüşle yok olup ölmediğini, fakat sadece kötü bir şekilde zayıfladığını dile getirmişlerdir. Başka bir deyişle, insanın iradesi iyiye yönelik olabilir; fakat sadece, günahkar durumundan dolayı iyi olanı yapmaya istekli değildir. Halbuki, insani irade özgürdür; ancak sadece yolunu şaşırmıştır.[36]

---

34 Bkz. Kolb, *Luther's Heirs Define His Legacy*, s. 459.

35 Bkz. Kolb, *Luther's Heirs Define His Legacy*, s. 459.

36 Reardon, *Religious Thought*, s. 135.

Filipistler insani iradeye kısmi bir değer veren, fakat sonuçta, aklanma konusunda belirleyici rolü Tanrı'ya bırakan bir düzenleme geliştirmişlerdir. Tanrı ile insan arasındaki ilişki, psikolojik boyutuyla ele alınmış ve inananı sadece bir taş ya da ağaç parçasına indirgeme düşüncesi reddedilmiştir. Buna bağlı olarak, skolastik bakış açısı doğrultusunda aslî günahı bir kaza olarak nitelemişlerdir.[37] Kurtuluşa erme sürecinde insanın da tanrısal lütuf ile işbirliği içinde olduğunu, fakat kurtuluşa erme konusunda insanın davranışları ve özgür iradesinin etkinliğini savunan Filipistler, Gnesio Luteranlarca, iyi davranışlar, iman ve kurtuluş sürecinde Katolik anlayışa geri dönmekle ve gizli Katolikler olmakla suçlanmışlardır.[38]

Lutheran teologlar arasında, bireyin dünyevi yaşamdaki davranışlarını düzenleyen dinsel bir bağlayıcılık sağlanması hakkındaki tartışmalar yoğun bir şekilde devam ederken Melanchthon, 1560 yılında Wittenberg'de ölmüştür.[39] Onun ölümünden sonra bu tartışmalar bir süre daha devam etmiş, ancak 1559 yılında Saksonya prensi II. Johann Friedrich'in emriyle sinerjist Filipistlerin "sapkın" sıfatıyla susturulmasıyla, teolojik olarak değil ama siyasi olarak sona erdirilmiştir. Nitekim sinerjist tartışmalarda, Uzlaşı Kitabı içinde yer alan ve klasik Lutheran düzenlemeleri içeren Uzlaşı Formu'nun 1577 yılında kabul edilmesine kadar teolojik bir sonuca ulaşılamamıştır. Siyasal idarecilerin desteğini alan Gnesio Lutheranların çoğunlukta olduğu Lutheran teologlarca hazırlanan bu metinde, Roma Katolik öğretileri ile birlikte Melanchthon'un düşünceleri de reddedilmiştir. İradenin özgürlüğü konusunu ele alan düzenlemenin ikinci maddesi "manevi konularda insan aklı ve anlayışının bütünüyle kör olduğunu ve onun islah edilmemiş irade-

---

37 Kolb, *Luther's Heirs Define His Legacy*, s. 8.

38 Reardon, *The European Reformation*, s. 364.

39 Melanchthon'un ölümünden sonra yatağında bulunan kısa bir notta "artık günahlarından kurtuluyorsun, teologların öfkesinden de" cümlesi yazılıdır. Bkz. Kaan H. Ökten, *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş*, İstanbul: Alfa, 2003, s. 218.

sinin Tanrı'ya karşı isteksiz ve ona karşı düşmanca olduğunu" açıklamıştır.[40] Düzenlemenin dördüncü maddesi "iyi davranışlar"a ilişkindir ve Major'un "kuruluş için iyi davranışlar zorunludur" ifadesindeki "zorunludur" vurgusunu onaylamamaktadır. Çünkü insan kendi kurtuluşu sürecine bir katkıda bulunamaz. Bu nedenle Filipistlerin savunduğu düşünceler, Pavlus'un dile getirdiği Mesih merkezli iman ile kurtuluş öğretisiyle çelişmekle suçlanmıştır.[41]

İnsan akıl, irade ve davranışlarının dinsel kurtuluş sürecinde katkısı olmasını savunanların neden olduğu Lutheran teolojik tartışmalar, iyi davranışların kurtuluşa etkisi olmayacağı, fakat bu davranışların imanın meyveleri, yani doğal sonuçları ya da göstergesi olacağı şeklinde konfesyonel metne girmiştir.[42] Ancak iyi davranış sergilemeyenlerin kurtarıcı imana sahip olmadıkları gibi bir endişeye kapılmaları yersizdir. Çünkü iman ile iyi davranışlar ilişkisi zorunlu değildir.

Hukukun Üçüncü Kullanımı

Uzlaşı Formu'nda dinsel davranışların kurtuluş açısından "zorunlu" olmadığı fakat sadece imanlı olmanın meyveleri olarak görülmesi, sorunu tamamen sona erdirmemiştir. Çünkü, güçlü teolojik tartışmalardan sonra bir uzlaşının sağlanması için, dinsel açıdan insani davranışlara bir yetki tanımamakla birlikte, Hıristiyan yaşamını düzenleyici tarzda oldukça tartışmalı bir hukuk tanımı konfesyon metninde yer almayı başarmıştır. Bu tanım, aklanmış Hıristiyanın, kurtuluşunun işareti olan erdemli davranışlar sergilemesi için dinsel hukukun bir tür "tavsiye"sidir. Elbette bu tavsiye, yukarıda ele alınan dinsel bir "zorunluluk" duygusunun etkisini hissettirmeyecektir.

Bu tanımlama aslında daha önce Luther'in ifade ettiği hukukun işlevselliğine ilişkin düzenlemesinin devamı niteliğindedir. Luther,

40 Solid Declaration, "II. Free Will", *The Book of Concord*, s. 521

41 Solid Declaration, "IV. Good Works", *The Book of Concord*, s. 557.

42 Solid Declaration, "IV. Good Works", *The Book of Concord*, ss. 551-553.

hukukun iki amaç doğrultusunda kullanma gereğini ve bu hukukun temel işlevinin günahları engellemek ve insana günahın sebebiyle düşmüş doğasını anlatmak olduğunu dile getirmişti. Luther'e göre Tanrı tarafından verilen hukuk, öncelikle cezalandırma tehdidi ve korkusuyla günahları sınırlar, ikinci olarak ise rahmet ve lütfu sunar.[43] Luther'den sonraki konfesyon metninde ise, insani melekeleri tanımlayan üçlü bir hukuk tasnifine yer verilmiştir. Burada hukukun insana üç nedene bağlı olarak verildiği ifade edilmektedir: birincisi, kötü ve itaatsiz insanlara karşı toplumsal düzenin sağlanması için (*usus legis politicus*); ikincisi, insana kendi günahının farkına vardırılması için (*usus legis paedagogicus*); üçüncüsü, dinsel olarak aklanan insanın bu aklanma işlevinden sonra hayatının düzenlenip idare edilmesi amacıyla gerekli olan sabit kuralların bildirilmesi için (*usus legis didacticus*).[44]

Burada tekrar Melanchthon'un *Loci Communes*'ine dönmek gerekir. Çünkü ilk kez *Loci Communes*'in 1535 yılı baskısında, Luther'in karşı olmasına rağmen hukukun üç işlevli uygulanma doktrini dile getirmiştir.[45] Çünkü Melanchthon, temel olarak Lutheranizm'in imanla aklanma öğretisini kabullenirken, doğal hukuku, dinsel hukukun üçlü kullanımında etkili olacağını da savunmuştur. Yani aklın etkin olduğu doğal hukuk dinsel hukukun sivil, teolojik ve pedagojik işlevlerinde etkili olmalıdır. Ona göre hukukun üçüncü kullanımı, hukuktan bağımsız olarak iman aracılığıyla ruhları yenilenmiş olanlara dönük olarak uygulanmalıdır.[46] Hukukun dünyevi-sosyal düzenin sağlanmasında ve insana doğasının günahkarlığını haber vermede etkin olduğu ortadadır. Ancak doğal hukukun eğitici (pedagojik) etkisi konusundaki söylemiyle Melanchthon, Luther'in çok ötesine geçmişti. Nitekim Melanchthon,

---

43 Luther, Smalkald Articles, "II. The Law", *The Book of Concord*, s. 303.

44 Epitome, "VI. Third Use of Law", *The Book of Concord*, ss. 479.

45 Bernhard Lohse, *Martin Luther's Theology: Its Historical and Systematic Development*, tr., ed. Roy A. Harrisville, Minneapolis: Fortress Press, 1999, s. 183.

46 Melanchthon, *Loci Communes*, 1543, s. 74.

doğal hukuk ile imanla aklanmış Hıristiyanın üstün ruhsal ahlakiliğine erişeceğine inanmaktadır. Çünkü Hıristiyanlar imanlı olmalarına rağmen hâlâ Tanrı'nın isteğinden habersiz ve kendi arzuları doğrultusunda yaşamayı isteyecek şekilde zayıflık ve günahlılık durumlarını sürdüreceklerdir. Dolayısıyla dinsel hukuk insana genel ve toplumsal düzen ve ahlakilik kadar özel ve kişisel ahlakiliği de öğretecektir.[47]

Melanchthon'un bütün çabalarına rağmen onun ölümünden sonra düzenlenen Uzlaşı Formu, hukukun üçüncü işlevi ile onun çok arzu ettiği iyi davranışların dinsel gerekliliği düşüncesini içermese de en azından dileyen Protestan için ahlaki gerekçe olarak değerlendirilebilirdi. Ancak Lutheran konfesyonlarda yer alan hukukun üçüncü işlevi, bu işleve yönelik bir açıklama nedeniyle Protestan ahlak sorununu çözmeye yetmemiştir. Nitekim Lutheran konfesyon metninde, hukukun yukarıda sözü edilen üçlü işlevini tanımlandıktan hemen sonra Lutheran teologların hukukun bu işlevi hakkında bir uzlaşma sağlayamadıkları, bir kısmı hukukun ahlaki etkisini onaylarken diğer kısmın onaylamadığı ifade edilmektedir. Konfesyon metninde bu konudaki gerçek Hıristiyan öğretisi açıklanmış, ancak bu açıklamada da, her Hıristiyanın kurallara "gönüllü" olarak uyacağı gibi pek bağlayıcılığı bulunmayan bir tanımlamaya yer verilmiştir.[48] Bunun en büyük nedeni, hukukun üçüncü işlevine bağlı olarak sergilenmesi gereken ahlaki davranışların dinsel bir değere sahip olmamasıdır. Yani aslında ahlakiliği öneren bu düzenleme, ahlaklı olmanın Hıristiyanların doğal davranışları olarak değerlendirilmesi ve onların tercihine bırakılması nedeniyle güçlü bir bağlayıcılık etkisinden mahrumdur.

Lutheran teologların hukukun üçüncü kullanımı hakkındaki uzlaşmazlıkları, sorunun 16. yüzyıl şartlarının dışına çıkarak günümüze kadar uzanmasına neden olmuştur. Çok yakın bir tarihte

47 Witte, *Law and Protestantism*, ss. 127-128.

48 Epitome, "VI. Third Use of Law", *The Book of Concord*, ss. 480

bu konuyu ele alan Scott R.Murray, Uzlaşı Formu'nu oluşturan teologların, hukukun dinsel anlamdaki işlevi konusunda, İncil'i gözardı eden katı kuralcılık (legalizm) ile İncil'in sadece sevgi öğretisinin istismarına dayanan ahlaki konularda duyarsızlık (antinomianizm) arasında kaldıklarını dile getirmektedir. Aslında Lutheranlar için temel sorun, imanla aklandıktan sonra Hıristiyanlara hukukun nasıl uygulanacağıdır. Bu sorun, 16. yüzyılda kısmi bir çözüme ulaştırılmış olmasına rağmen, bu çözümün son yüzyılların gerçekleriyle uyuşmadığı ifade edilmektedir. Nitekim Murray, Lutheranizm'in hukukun üçüncü kullanımına ilişkin çağdaş sorunlar arasında, Lutheran teolojinin hukukun üçüncü kullanımı hakkındaki öğretisinin nasıl uygulanacağının ve 21. yüzyıl Lutheran teoloji için nasıl değerlendirileceğinin araştırılması gereğinden söz etmektedir. Nitekim hukukun söz konusu işlevi yönünde kullanımını reddetmenin ahlaki sorunlar doğuracağı, öte yandan bu işlevin sıkıca uygulanmasının ise İncil'in hukuktan bağımsız aklanma vaadini gölgeleyeceği düşünülmektedir.[49]

Sonuç

Protestanlığın "sadece imanla aklanma", "hukuk ve İncil ayırımı" ve "iyi davranışların aklanma sürecindeki dinsel etkinsizliği" doktrinleri, aslında Protestan teolojinin katı kaderciliğinin temellerini oluşturmuştur. Bu durum, dinsel olarak insanın davranışlarından sorumlu olmaması ve olan her şeyin Tanrı'nın ilahi yazgısı bağlamında gerçekleştiği sonucunu doğurmuştur. Elbette bu anlayış, dinsel açıdan aklın ve insani yeteneklerin âtıl hale getirilmesine ve bireysel sorumsuzluğa yol açmıştır. İnanç boyutunu bir yana bırakacak olursak, bu anlayış en azından dünyevi anlamda önemli bir ahlak sorununa neden olmuştur. Nitekim modern toplumu oluşturan etkenlerden önemli birisi olan Protestanlığın ortaya çıkışı ile dünyada yaşanan şiddet ve adaletsizliklerin azalmaması, hatta arta-

[49] Scott R. Murray, *Law, Life, and the Living God: The Third Use of the Law in Modern American Lutheranism*, Saint Luise: Concordia Publishing House, 2002, s. 15.

rak sürmesi Protestanlığın dünyevi ilişkilerde bireylerin davranışlarının dinsel bir ölçütten yoksun bırakan öğretileri arasında ilişki kurmak pek de zor görünmemektedir. Çünkü aynı zamanda Tanrı krallığının üyesi olan evangelik Hıristiyan, dinsel amaçları doğrultusunda ya da dinsel gerekçelerle, en azından dünyevi anlamda olumlu tutum ve davranışlar sergilemek zorunda değildir. Zira onu bu dünyada olumlu bir yaşantı içine yönlendirecek dinsel bir vaadin telkininden uzaktır. Olan her şeyin ilahi yazgıyla olduğu inancı ile birleşen bu düşünce, Protestan toplumun ahlak sorununun temelini oluşturduğu veya Protestan ahlakiliğinin dinsel temellerden yoksun olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle, Protestan inancına sahip olanların dünyevi ilişkilerde erdemli ve ahlaklı olmaları konusunda dinsel bir bağlayıcılık söz konusu değildir. Çünkü Protestanlık sırf Tanrı'yı hoşnut etmeye ve dinsel beklentilere yönelik erdemlilikleri Tanrı'nın dikkate almadığını savunmaktadır. Dünyevi ilişkilerin düzenlenmesinde ise sadece seküler idareciler ve yasalar yetkilidir.

Melanchthon, bu sorunu keşfetmiş ve iyi davranışları dinsel açıdan gerekli gören bir teoloji sayesinde, doğal hukuk ile aklı ahlaki konularda yetkin gören bir dinsel ahlak doktrini geliştirmek istemiştir. Ancak katı Lutheran teologların karşı koymasıyla, "aklanmak için sadece iman gereklidir" tarzındaki Lutheran söyleminin yanında, "kurtuluş için imanın yanı sıra insani sorumluluk da eklenmelidir" görüşü geçit bulamamıştır. Bunun yerine Lutheran konfesyon metinlerinde yer alan dinsel hukukun ahlaki etkisini sağlayacak olan "hukukun üçüncü kullanımı" konusunda da teolojik birliğin sağlanamadığı görülmektedir. Bu durumda, Protestan Hıristiyanların katı kaderci doktrinleri ve dinsel anlamda tutum ve davranışlarından sorumlu olmamaları, ahlaki sorunlar kadar sosyal adaletsizlik ve güvensizlik ortamlarına yol açıcı bir potansiyeli içerdiği söylenebilir. Nitekim Lutheran inançların etkili olduğu Almanya ile özdeşleşen Nazi tecrübesi ve yaşanan dünya savaşı sonrasında, Luther'in insanın fiillerinden dinsel açıdan sorumsuzluluğu

öğretisi, Protestan teologlar arasında ahlak bağlamında yoğun olarak tartışılmaktadır. Özellikle Nazi rejimi sırasında Luther'in dünyevi olarak bağlayıcı dinsel temelli bir ahlak manzumesi önermemesi ve bu düzenlemeyi siyasal otoriteye bırakması nedeniyle pek çok Lutheran din adamının Nazi ideolojisi yanında yer aldığı için oldukça yoğun eleştiriler dile getirilmektedir.[50]

Ernst Troeltsch'e göre Luther, Hıristiyan ahlakiliğini iki ölçüte dayandırmıştır. Bunlardan ilki, özel ve bireysel ahlakilik "mutlak" bir sevgi kuralına bağlanmıştır. Bu kural "sadece imanla aklanma" öğretisini içeren dinsel bir temele oturmaktadır. Genel ve toplumsal ahlaklılık ise "göreceli" bir adalet kuralına bağlanmıştır.[51] Melanchthon'un dinsel süreçte insani davranışların etkin olmasını savunan düşüncesi, modern çağda iyice açığa çıkan Protestan ahlaklılığının bu "görecelilik" sorununu ortadan kaldırmaya katkı sağlayabilecekti. Ancak Protestanların onun söylemlerine kulak asmamaları nedeniyle, ahlaklılığın dinsel temeli ve bağlayıcılığından yoksun bir medeniyetin oluşmasına neden olmuştur. Protestanlığın "sadece iman etmekle kurtuluş" doktrininin neden olduğu dinsel akıbeti hakkında endişe etmeyen ve bu nedenle sorumsuz bir toplum ortaya çıkardığı gerçeği gelecek için bir sorun olarak kalmaya devam edecektir.

Melanchthon ise reformasyon araştırmalarında hep Luther'in arkasındaki ikinci adam olarak ve Protestan teolojiyi sistematize eden reformcu olarak gösterilmiştir. Ancak reform tarihine ilişkin yeni araştırmalar, Melanchthon'un Protestan doktrinlere daha akılcı ve insani unsurların eklenmesi çabasında olan "makul" bir reformcu olarak görünmesini sağlamaktadır. Luther'in "Tanrı'nın adaleti"

---

50 Bu tür yaklaşımların bir örneği olarak Bkz. Peter F. Wiener, *Martin Luther: Hitler's Spritual Ancestor*, Cranford: American Atheist Press, 1999.

51 Bkz. William H. Lazareth, *Christians in Society: Luther, the Bible and Social Ethics*, Minneapolis: Fortress Press, 2001, s. 5. Troeltsch'dan başka Karl Barth, Johannes Heckel ve Reinhold Niebuhr gibi Protestan teologlar modern sorunlar bağlamında Lutheranizm'in "göreceli" ahlak doktrinini eleştirmektedir.

öğretisine karşın Melanchthon'un "toplumun adaleti"ni öğrettiği ve onun hukuk öğretilerinin "Aristo'nun, Thomas Aquinas'ın, Leibniz'in ve 19. yüzyıl Alman hukuk okullarının öğretileriyle eşdeğerde ele alınmayı hak ettiği" söylenir. Wilhelm Dilthey, Melanchthon'u "reformasyonun ahlak öğretmeni" ve "felsefi bilimleri skolastik düşüncenin ahlakı kendi çıkarına göre yorumlamasından kurtaran 16. yüzyılın en büyük öğretici dehası" olarak tanımlar.[52] Gerçekten Melanchthon kendi döneminde "Almanların öğretmeni" olarak nitelenmeyi hak etmiş ünlü bir eğitimci ve ahlak savunucusudur.

Kaynakça

Calvin, John, "III: 21, Of The Eternal Election, by Which God has Predestinated Some to Salvation and Others to Destruction", *Institutes of the Christian Religion*, [Christian Classics Etheral Library, 2000], ©1999 Hanry Plantinga.

Daniel-Rops, H., *The Protestant Reformation*, London: J. M. Dent & Sons Ltd, 1961.

Documents from the History of Lutheranism 1517-1750, ed. Eric Lund, Minneapolis: Fortress Press, 2002.

Engels, Friedrich, "The Marxist Conception of the Peasants' Revolt", *Problems in European Civilization: Reformation and Authority, The Meaning of the Peasants' Revolt*, ed. Kyle C. Sessions, Lexington: D. C. Heath and Company, 1968.

Holborn, Hajo, *A History of Modern Germany: The Reformation*, New Jersey: Princeton University Press, , 1959.

Klassen, Peter, "The Role of Masses in Shaping the Reformation", *Problems in Civilization: The Reformation*, ed. Peter J. Klassen, California: Forum Press, 1985.

Kolb, Robert, *Luther's Heirs Define His Legacy, Studies on Lutheran Confessionalization*, Hampshire: Variorum, 1996.

Lazareth, William H., *Christians in Society: Luther, the Bible and Social Ethics*, Minneapolis: Fortress Press, 2001.

Lohse, Bernhard, *Martin Luther's Theology: Its Historical and Systematic Development*, tr., ed. Roy A. Harrisville, Minneapolis: Fortress Press, 1999.

[52] Witte, *Law and Protestantism*, s. 121.

Luther, Martin, *Luther's Works*, ed. J. J. Pelikan, H. C. Oswald & H. T. Lehmann, Saint Louis, Concordia Publishing House, 1999.

Melanchthon, Philip, *Loci communes*, 1521; lateinisch und deutsch. Übers. und mit kommentiered anm. vers. Von Horst Georg Pöhlmann. Hrsg. vom Lutherischen Kirchenamt der VELKD. Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus Mohn, 1993.

_____, *Loci Communes*, 1543, St. Luis: Concordia Publishing House, 1992.

Murray, Scott R., *Law, Life, and the Living God: The Third Use of the Law in Modern American Lutheranism*, Saint Luise: Concordia Publishing House, 2002.

Ökten, Kaan H., *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsal Düşünce Tarihine Giriş*, İstanbul: Alfa, 2003.

Readon, Bernard M. G., *Religious Thought in the Reformation*, New York: Longman, 1981.

The Book of Concord: The Confessions of the Evangelical Lutheran Church, tr. ve ed. Theodore G. Tappert, Philadelphia: Fortress Press, 1959.

Wiener, Peter F., *Martin Luther: Hitler's Spritual Ancestor*, Cranford: American Atheist Press, 1999.

Witte, John, *Law and Protestantism: The Legal Teachings of the Lutheran Reformation*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

The Question of Protestant Morality and Philip Melancthon

Citation/©: Olgun, Hakan, (2004). The Question of Protestant Morality and Philip Melancthon, Milel ve Nihal, 2 (1), 115-144.

Abstract: Protestant theology contains the doctrine of justifing by faith without good works and religious law. This doctrine has been the main reason of firm predestination idea. It also led the Protestants to religious irresponsibility in their earthly life. It has also been followed by moral indifference or being against moral laws as known antinomianism. The famous Lutheran reformist and Martin Luther's close friend Philip Melancthon has tried to found the Protestant morality on the base of religious feelings, but could not success it. Consequently, it must be stressed that the world is under the thread of the understanding of Protestant immoralism which is based upon religious irresponsibility and predestination.

Key Words: Philip Melanchthon, Protestant Morality, Lutheranism, Philippism, antinomianism, synergism.